

3. Доріс Лонг, Патріція Рей, Жаров В.О., Шевелева Т.М., Василенко І.У., Дроб'язко В.С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування. Практичний посібник. – К.: «К.І.С.» – 2007. – С. 47–48.

4. США вже не вважає Україну піратом № 1 у світі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: watcher.com.ua/.../ssha-vzhe-ne-vvazhae-ukra.

5. Україну можуть знову визнати піратом № 1 у світі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unian.net/.../884004-ukrainu-snova-mogut-priznat-piratom-1.html.

6. Вікіпедія // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/EX.UA.

7. Постанова районного суду від 22.02.2012 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: document.ua/pro-zakritija-kriminalnoyi-spravi.

УДК 343.28.29

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСАД ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ В УЛОЖЕННІ ПРО ПОКАРАННЯ КРИМІНАЛЬНІ ТА ВИПРАВНІ 1845 РОКУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ УЛОЖЕННІ 1903 РОКУ

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF SPECIAL BEGINNINGS OF SENTENCING IN CODE ABOUT PUNISHMENTS OF CRIMINAL AND CORRECTIVE 1845 AND CRIMINAL CODE OF 1903

Ворона В.С.,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена дослідженню спеціальних засад призначення покарання, які містяться в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року та Кримінальному уложенні 1903 року. Проаналізовані спеціальні засади, наявні в цих уложеннях. Автор порівнює спеціальні засади призначення покарання у вказаних кодифікованих актах Російської імперії.

Ключові слова: порівняльна характеристика, спеціальні засади призначення покарання, призначення покарання, Уложення 1845 року, Кримінальне уложення 1903 року.

Статья посвящена исследованию специальных начал назначения наказания, содержащихся в Уложении о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года и Уголовном уложении 1903 года. Проанализированы специальные начала, которые имеются в этих уложениях. Автор сравнивает специальные начала назначения наказания в указанных кодифицированных актах Российской империи.

Ключевые слова: сравнительная характеристика, специальные начала назначения наказания, назначение наказания, Уложение 1845 года, Уголовное уложение 1903 года.

The article is devoted to research of special beginnings of sentencing contained in Code of criminal and correctional penalties of 1845 and Criminal code of 1903. Analyzed special beginnings, which are available in these codes. The author compares special beginnings of sentencing in these codified acts of Russian Empire.

Key words: comparative characteristics, special beginnings of sentencing, appointment of punishment, Code of 1845, Criminal code of 1903.

Актуальність теми. Призначенню покарання в науці кримінального права приділяється чимало уваги. Вітчизняні та зарубіжні вчені досить багато праць присвятили засадам, на основі яких здійснюється призначення справедливого покарання. Загальні засади розглянуті більш ретельно, а от спеціальні засади певною мірою обділені увагою. Хоча вони мають давню історію становлення і розвитку, а дослідження таких засад в історичному аспекті дозволило б об'єктивно оцінити їх сучасний стан. У зв'язку з цим цікавим та необхідним є аналіз спеціальних засад призначення покарання, які відображені в останніх кодифікованих актах Російської імперії, та здійснення їх порівняльної характеристики.

У науці кримінального права призначення покарання та його спеціальні засади були предметом до-

слідження М.І. Бажанова, Є.В. Благова, А.В. Горностаї, О.О. Дудорова, Д.С. Дядькіна, О.В. Євдокімової, О.С. Жумаєва, Т.В. Непомнящої, В.В. Полтавець, М.Н. Становського, В.М. Трубникова, В.І. Тютюгіна, Р.Н. Хамітова, Ю.В. Шинкарьова та ін.

Метою статті є здійснення порівняльної характеристики спеціальних засад призначення покарання, які містяться в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 року та Кримінальному уложенні 1903 року, а також встановлення схожих та відмінних рис спеціальних засад призначення покарання в цих актах.

Виклад основного матеріалу. Протягом значного проміжку часу українські землі не мали власної державності та знаходились під владою різних імперій. «На етнічних українських землях, що входили

до складу Російської імперії, розвиток права здійснювався у напрямку інкорпорації попередньої правової системи у загальноімперську» [11, с. 32].

Як зазначає І.Я. Терлюк, «кодифікація кримінального права як галузі у Російській імперії розпочалася лише з укладенням Зводу законів Російської імперії в 1832 році» [11, с. 33].

Взагалі XIX століття надзвичайно важливе для розгляду з точки зору історично-правового аналізу правових пам'яток у галузі кримінального права, оскільки в цей час з'являються та вводяться дію перші кодифіковані кримінальні нормативно-правові акти: Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року та Кримінальне уложення 1903 року.

Характерною ознакою вказаних джерел кримінального законодавства стало те, що в них уперше з'явилися Загальна та Особлива частини. Загальні поняття кримінально-правових інститутів виділялись у самостійний розділ тому XV Зводу законів, а в Уложенні 1845 року містились вже більш чіткі формулювання. Взагалі, на думку дослідників, перший розділ цього уложення, що представляв собою Загальну частину («Про злочини, проступки і покарання взагалі»), був юридично найбільш досконалим для тієї епохи [5, с. 318].

Хронологічно перший кримінальний кодекс Російської імперії отримав назву Уложення про покарання кримінальні та виправні, яке було підготовлено співробітниками Другого відділення Власної Його Імператорської Величності канцелярії під керівництвом М.М. Сперанського та затверджено імператором Миколою I 15 серпня 1845 року. Воно унормовувало як загальні питання кримінального права, так і окремі специфічні його інститути (субінститути), серед яких увагу привертають спеціальні засади призначення покарання.

У даному Уложенні знайшли своє відображення спеціальні засади призначення покарання за незакінчений злочин, злочин, вчинений у співучасті, за сукупністю злочинів тощо.

Судова та тюремна реформи 60-х років XIX століття в Російській імперії спонукали до перегляду вищезгаданого Уложення, яке приймалося за зовсім інших суспільно-політичних умов. Тому 22 березня 1903 року імператором Миколою II було затверджено новий кримінальний кодекс Російської імперії, відомий в історії як Кримінальне уложення, «яке у більш пізніх неофіційних виданнях було включене до Зводу законів Російської імперії» [3, с. 223].

Вказаний нормативно-правовий акт включав спеціальні засади, що стосувались призначення покарання за незакінчений злочин, за злочин, вчинений у співучасті, за сукупністю злочинів та вироків, нижче від найнижчої межі, а також щодо призначення покарання неповнолітнім особам.

Звісно, за часів Російської імперії в кримінальному праві мова саме про спеціальні засади призначення покарання не велась, хоча деякі науковці, наприклад О.В. Лохвицький, згадують у своїх працях правила визначення міри покарання. Але в сучасних умовах, проаналізувавши тогочасне законодавство,

ми розуміємо, що законодавець заклав в Уложення 1845 року та Кримінальне уложення 1903 року прогресивні норми, завдяки яким на сьогодні можна вести мову про спеціальні засади призначення покарання в кримінальному праві України.

До речі, навіть дореволюційне розуміння призначення покарання відрізнялося від звичного нам сьогодні. Так, Г.І. Солнцев називав його «застосуванням каральних законів до кримінальних випадків» та визначав як діяльність судді, який при розгляді будь-якого кримінального діяння міркує про його важливість за самою якістю останнього, за величчю зла, що в ньому міститься, і за шкідливими від нього наслідками, також міркує про умисел злочинця та його наміри, душевні та тілесні його сили і самі причини, які спонукали його до вчинення злочину, і потім вже вирішує, яке саме покарання слід визначити за виявлене злочинне діяння [8, с. 162–163]. У свою чергу, В.В. Єсіпов називав призначення покарання «визначенням покарань», під яким розумів «деятельность суда, направленную на то, чтобы установить родъ, степень и мѣру наказаній, соответственно винѣ преступника, въ каждомъ отдѣльномъ случаѣ» [1, с. 328].

Проте в даній статті мова йтиме все ж таки про спеціальні засади, такі, наприклад, як спеціальні засади призначення покарання за незакінчений злочин, що зустрічаються в обох уложеннях. Так, ст. 118 Уложення 1845 року передбачала, що: «За приготування кь совершенію преступленія, виновный подвергается наказанію... Наказаніе за одно... приготуваніе кь преступленію опредѣляется лишь въ особыхъ, именно означенныхъ законами случаяхъ» [13, с. 37–38].

Важливими є норми статті 120, яка регулювала призначення покарання за незакінчений замах на злочин: «Мѣра наказанія за покушеніе на преступленіе, когда оно остановлено не по собственной волѣ подсудимаго, а по другимъ независѣвшимъ отъ него обстоятельствамъ, опредѣляется по большей или меньшей близости сего покушенія кь совершенію преступленія, одною или двумя степенями ниже противъ наказанія, постановленнаго за самое совершеніе преступленія» та статті 121, в якій йдеться про закінчений замах: «Когда, при покушеніи на преступленіе, подсудимымъ сдѣлано все, что онъ могъ считать нужнымъ для приведенія своего намѣренія въ дѣйство, и только по особеннымъ непредвидѣннымъ обстоятельствамъ преднамѣренное имъ зло не совершилось, то онъ наказывается столь же строго, какъ и за совершенное вполнѣ преступленіе» [13, с. 38].

Кримінальне уложення 1903 року дещо іншим чином унормовувало спеціальні засади призначення покарання за незакінчений злочин. Згідно ст. 49 передбачено призначення покарання за замах на злочин, хоча і з необхідністю обов'язкового пом'якшення: «Покушеніе на тяжкія преступленія, а въ случаяхъ, особо закономъ указанныхъ, и на преступленія – наказуемо, но наказанія, положенныя въ законѣ за сіи преступныя дѣянія, смягчаются на основаніяхъ, статьею 53 установленныхъ». Стосовно покарання за готування до злочину ст. 50 вказує:

«Приготовление наказывається въ случаяхъ, особо закономъ указанныхъ, и если притомъ оно было постановлено по обстоятельству, отъ воли виновнаго не зависѣвшему» [12, с. 25].

Тобто регламентація призначення покарання за готування до злочину в обох уложеннях подібна і можлива лише в особливих випадках, передбачених законом, а покарання за замах на злочин було більш детально розроблено в Уложенні 1845 року і включало в себе правила призначення покарання за закінчених і незакінчених замахів, чого не було в Кримінальному уложенні 1903 року.

Однак, як вказує Т.В. Непомняща, одним із значних недоліків Уложення 1845 року було те, що поряд із готуванням, замахом і вчиненням злочину виділялася і така стадія, як виявлення умислу [5, с. 319].

Також ці нормативно-правові акти Російської імперії містили в собі спеціальні засади призначення покарання за злочин, вчинений у співучасті. В ст. 123 Уложення 1845 року передбачено особливе правило призначення покарання за злочин, вчинений декількома особами без попередньої змови: «За преступление, учиненное нѣсколькими лицами безъ предварительнаго между ими на то соглашения, главные виновные приговариваются къ высшей мѣрѣ наказания, за то преступление въ законахъ положеннаго, а мѣра наказания участниковъ определяется по мѣрѣ оказаннаго каждымъ изъ нихъ содѣйствія въ учиненіи преступленія, одною или двумя степенями ниже того, коему подвергаются главные виновные» [13, с. 39].

У свою чергу, в ст. 124 унормовано правило призначення покарання за злочин, вчинений декількома особами за попередньої змови: «За преступление, содѣянное нѣсколькими лицами по предварительному между ими на то соглашенію, зачинщики, если на сіи случаи въ законахъ не опредѣлены именно особый родъ или особая степень наказания, приговариваются къ самой высшей мѣрѣ той степени наказания, которое вообще закономъ за сіе преступление положено, хотя бы они сами при совершеніи преступнаго дѣянія и не находились». А ст. 125 деталізує це правило: «Всѣ сообщники въ преступленіи, содѣянномъ по предварительному на то соглашенію, подлежатъ наказанію, за сіе преступление закономъ положенному; но мѣра онаго опредѣляется по мѣрѣ содѣйствія ихъ зачинщикамъ, какъ въ приготовленіи къ преступленію и въ привлеченіи къ оному другихъ, такъ и въ самомъ исполненіи» [13, с. 39].

Спеціальні правила встановлювалися Уложенням і для окремих видів співучасників, а саме в ст. 126 для підбурювачів: «Подговорщики или подстрекатели, даже когда они не были въ числѣ зачинщиковъ, приговариваются къ высшей мѣрѣ наказания, опредѣленнаго за преступление, къ коему они подговаривали или подстрекали», а в ст. 127 для пособників: «Изъ пособниковъ въ преступленіи, тѣ, коихъ содѣйствіе было необходимо для совершенія преступленія, приговариваются къ наказанію, за то преступление въ законѣ опредѣленному, наравнѣ съ учинившими оное; а всѣ прочіе къ наказанію одною

степенію ниже бывшихъ при содѣяніи преступленія участниковъ онаго» [13, с. 40].

У Кримінальному уложенні особливості призначення покарання співучасникам було закріплено в ст. 51: «Соучастники тяжкаго преступленія или преступленія подлежатъ наказанію, въ законѣ за учиненное преступное дѣяніе положенному, но для пособника, коего помощь была несущественна, наказание смягчается на основаніяхъ, статьею 53 установленныхъ. Изъ соучастниковъ проступка наказывається только непосредственно учинившій его или участвовавшій въ выполненіи онаго; подстрекатель же и пособникъ подлежатъ наказанію только въ случаяхъ, особо закономъ указанныхъ» [12, с. 26].

Отже, уложення передбачали можливість призначення покарання особам, які вчинили злочин у співучасті, з урахуванням ролі кожного із співучасників. Проте Уложення 1845 року більш розгорнуто та деталізовано підходить до регламентації спеціальних засад, пов'язаних із призначенням покарання за злочин, вчинений у співучасті.

До того ж, в Уложенні 1845 року спеціальні правила призначення покарання передбачались не лише виконавцю, підбурювачу чи пособнику, але й іншим особам, які тим чи іншим чином були причетні до злочину, а саме: «укрывателям» (ст. 130), «попустителям» (ст. 131), особам, винним у недонесенні (ст. 132) та лжесвідкам (ст. 133).

Однак за тогочасним кримінальним правом причетність до злочину, як вказує М.С. Таганцев, не можна розглядати, як особливий вид співучасті і навіть додаткову співвинність [10, с. 120]. А на думку В.Д. Спасовича саме поняття причетності до злочину має бути усунено взагалі [9, с. 417].

Не обходять увагою уложення й спеціальні засади призначення покарання за сукупністю злочинів, наприклад, положення статті 156 Уложення 1845 року: «Въ случаѣ совокупности преступлений, т. е. когда подсудимый признанъ виновнымъ въ учиненіи нѣсколькихъ въ одно или разное время дотолѣ еще ненаказанныхъ и давностію или же общимъ или особеннымъ прощениемъ непокрытыхъ противозаконныхъ дѣяній, судъ, упомянувъ въ своемъ опредѣленіи о всѣхъ наказанияхъ, слѣдующихъ за каждое изъ тѣхъ преступлений, приговариваетъ его къ тягчайшему изъ сихъ наказаній и въ самой высшей онаго мѣрѣ» [13, с. 52].

Хоча вказана стаття не є єдиною нормою, що регулює дане питання, оскільки в ст. 113 також простежується особливе правило щодо призначення покарання за сукупністю злочинів: «Учинившій какое-либо преступление, хотя и безъ обдуманнаго заранѣе намѣренія или умысла, но въ третій уже разъ, наказывається столь же строго, какъ учинившій оное въ первый разъ съ обдуманнымъ заранѣе намѣреніемъ или умысломъ» [13, с. 36].

Кримінальне уложення 1903 року також містить правила призначення покарання за сукупністю злочинів закріплені в ст. 60–63. Так, згідно зі ст. 60: «Учинившій, до провозглашенія приговора, резолюції или рѣшенія о виновности, два или болѣе преступныхъ

деяній подлежат тягчайшему изъ наказаній, назначенные судомъ за сїи дѣянія» [12, с. 29–30]. При цьому відповідно до ст. 64: «Учинившій, до провозглашенія приговора, резолюции или рѣшенія о виновности, два или болѣе тождественныхъ или однородныхъ преступныхъ дѣяній, по привычкѣ къ преступной дѣятельности или вслѣдствіе обращенія такой дѣятельности въ промыслъ, подлежатъ, если въ законѣ не опредѣлено за такіа дѣянія особаго наказанія, отвѣтственности по правиламъ о совокупности, въ статьяхъ 60–63 постановленнымъ» [12, с. 30–31].

Таким чином, уложення доволі однаково врегулювали питання щодо призначення покарання за сукупністю злочинів, хоча в Уложенні 1845 року ми знаходимо короткі, усічені правила призначення покарання за сукупністю злочинів, у порівнянні з аналогічними положеннями Кримінального уложення 1903 року.

Слід звернути увагу на той факт, що Кримінальне уложення 1903 року, на відміну від Уложення 1845 року, не обійшло увагою й спеціальні засади призначення покарання за сукупністю вироків, що відображено в ст. 66: «Учинившій преступное дѣяніе послѣ провозглашенія приговора, резолюціи или рѣшенія о виновности или во время отбыванія наказанія подлежатъ отвѣтственности на общемъ основаніи» [12, с. 31–32].

Проте можна вважати, що і в Уложенні 1845 року вони опосередковано мали місце, оскільки М.А. Неклюдов вказував, що «почитаются совокупностью всѣ подлежащая наказанію преступления, учиненныя: а) прежде доставленія приговора по какому-либо изъ нихъ и б) прежде и после постановленія обвинительнаго приговора, вплоть до отбытія положеннаго имъ наказанія» [4, с. 120].

Слід підкреслити, що норми ст. 53 Кримінального уложення містили спеціальні засади призначення покарання нижче від найнижчої межі: «2) при опредѣленіи въ законѣ за преступное дѣяніе нызшаго прѣдела наказанія, суду предоставляется уменьшить оно до низшаго законнаго размѣра сего рода наказанія, и 3) при отсутствіи въ законѣ особаго опредѣленія о низшемъ предѣлѣ наказанія за преступное дѣяніе, судъ можетъ уменьшить это наказаніе до низшаго законнаго размѣра сего рода наказанія или, за исключеніемъ нижеуказанныхъ случаевъ, перейти и къ другому наказанію» [12, с. 25–27], а Уложення 1845 таких засад не мало.

Хоча дореволюційний вчений О.В. Лохвицький, досліджуючи в Уложенні 1845 правила, за якими суд визначав міру покарання, писав, що суддя має право знижувати покарання навіть на два ступеня, але не може призначити меншої міри цього крайнього зниження [2, с. 274].

Також в уложеннях було унормовано специфіку призначення покарання малолітнім та неповнолітнім особам. Стаття 143 Уложення 1845 року встановлювала, що діти старші 7 років, але менші 10 років не підлягають покаранню і віддаються батькам або родичам для нагляду, виправлення і повчання. Це правило поширювалось і на дітей від 10 до 14 років,

якщо вони вчинили злочини не усвідомлено. В разі усвідомленого вчинення злочинів цією категорією малолітніх осіб особливості їх покарання передбачались у ст. 144. Статті 145 та 146 регламентували правила призначення покарання неповнолітнім від 14 до 21 року і для них характерним була можливість зниження покарання на один або два ступеня. Окрім того ст. 148 визначала, що особи від 14 до 21 року, які вчинили необережні злочини підлягають лише домашньому виправному покаранню, а ст. 150 передбачала спеціальні правила призначення покарання малолітнім і неповнолітнім за сукупністю злочинів [13, с. 46–48].

У статтях 55–57 Кримінального уложення 1903 року врегульовано привила призначення покарання малолітнім та неповнолітнім особам з урахуванням їх категорій: від 10 до 17 років (ст. ст. 55, 56) та від 18 до 21 року (ст. 57). Згідно зі вказаними статтями до неповнолітніх у віці від 10 до 17 років не застосовувалась смертна кара, каторга, як строкова, так і безстрокова, арешт, пеня, а до неповнолітніх від 10 до 14 років – також заслання на поселення, заключення у виправний будинок, вежу або в'язницю. У суду була можливість замінити ці види покарання на інші, більш м'які. Однак, «если же судъ найдетъ, что проступки обращены несовершеннолѣтнимъ въ промыслъ или свидѣтельствуютъ о привычкѣ къ преступной дѣятельности, – помѣщенію въ воспитательно-исправительное заведеніе», а в разі неможливості помістити неповнолітнього в таких заклад, встановлювались місця, де він може перебувати (ст. 55) [12, с. 27–28].

Що стосується іншої категорії неповнолітніх, то в ст. 57 зазначено, що: «Для несовершеннолѣтняго отъ семнадцати до двадцати одного года: 1) смертная казнь замѣняется безсрочною каторгою; 2) безсрочная каторга заменяется каторгою на пятнадцать летъ; 3) сроки каторги и заключенія въ исправительномъ доме, крѣпости или тюрьме сокращаются на одну треть; 4) лишеніе и ограниченіе правъ применяется только въ случаяхъ присужденія къ каторгѣ или ссылке на поселеніе».

Слід звернути увагу, що Кримінальне уложення містило також певні особливості призначення покарання літнім людям: «Для лица мужескаго или женскаго пола, достигшая семидесяти лѣтъ, смертная казнь и каторга замѣняются ссылкой на поселеніе. Для лица женскаго пола, не достигшаго семидесятилѣтняго возраста, смертная казнь замѣняется каторгою безъ срока, за исключеніемъ тяжкаго преступленія, статьею 99 предусмотренная» (ст. 58) [12, с. 28–29]. Тому «впевнено можна стверджувати, що покарання індивідуалізувалося і залежно від віку засудженої особи» [14, с. 103].

У зв'язку з чим Кримінальне уложення 1903 року, на думку Ю.В. Шинкарьова, «може визнаватися достатньо великим кроком на шляху лібералізації та демократизації суспільства» [14, с. 105], а також воно «носило досить прогресивний характер як з погляду кримінально-правової науки, так і з погляду юридичної техніки» [7, с. 258].

Варто також додати, що дане уложення з певними змінами діяло на території України за часів існування Української Народної Республіки доби Центральної Ради, Української держави гетьмана Скоропадського та Української Народної Республіки при Директорії.

Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 року, в свою чергу, увібрало в себе важливі ідеї щодо необхідності індивідуалізації покарання через урахування специфіки як вчиненого злочину, так і особи, що його вчинила. При чому Б.М. Одайник зазначає, що «цей нормативно-правовий документ підняв кримінальний закон Російської імперії на принципово новий рівень, завдяки якому деякі положення даного акта існують і в сучасному кримінальному законодавстві, у тому числі і Кримінальному кодексу України» [6, с. 133].

До того ж, порівняльна характеристика показує, що Уложення 1845 року виступило базисом для розвитку спеціальних засад, наявних у Кримінальному уложенні 1903 року.

Висновки. Підсумовуючи наведене, варто відмітити, що Кримінальне уложення 1903 року увібрало в себе майже всі сучасні спеціальні засади призна-

чення покарання, а Уложення 1845 року в значній мірі регламентувало лише основні спеціальні засади, хоча й передові в його час. Вбачається, що в Уложенні 1845 року детальніше регламентовано спеціальні засади призначення покарання за незакінчений злочин та злочин, вчинений у співучасті, а в Кримінальному уложенні 1903 більш широко унормовано спеціальні засади призначення покарання за сукупністю злочинів. Спеціальні засади призначення покарання неповнолітнім урегульовано в обох уложеннях майже однаково.

Проте спеціальні засади призначення покарання нижчі від найнижчої межі, та за сукупністю вироків, які наявні в Кримінальному Уложенні 1903 року, виводять цей кодекс значно вперед у плані індивідуалізації призначення покарання.

Враховуючи вищевказане, ми вважаємо, що Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року та Кримінальне уложення 1903 року стали фундаментом для розвитку не тільки радянського кримінального законодавства та науки, а й справили значний вплив на сучасний стан кримінального права та Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Есипов В.В. Очерк русского уголовного права. Часть общая. Преступление и преступники. Наказание и наказуемые / В.В. Есипов, экстраординарный проф. имп. Варшавского ун-та. – Варшава: Тип. Варшавского учебного округа, 1894. – 419 с.
2. Лохвицкий А.В. Курс русского уголовного права. – 2-е изд., испр. и доп., сведенное с кассационными решениями. – СПб.: скоропечатня Ю.О. Шредера, 1871. – 714 с.
3. Марисюк К.Б. До питання про майнові покарання за Кримінальним уложенням 1903 р. // Часопис Київського університету права. – 2010/1 – С. 222–226.
4. Неклюдов Н.А. Общая часть уголовного права. – СПб.: Рус. кн. торговля, 1875. – 200 с.
5. Непомнящая Т.В. Назначение уголовного наказания: теория, практика, перспективы. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. – 781 с.
6. Одайник К.Б. Кримінально-правова охорона пам'яток історії і культури в історії вітчизняного права // Правова держава. – 2010/14 – С. 133–137.
7. Скворцова О.В. Генезис кримінально-правової від повільності та покарання за злочини у сфері економіки в кримінальному законодавстві України та на сучасному етапі // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 26 (65). – 2013. – № 2–1 (Ч. 2). – С. 256–262.
8. Солнцев Г.И. Российское уголовное право. – Под ред. Г.С. Фельдштейна. – Ярославль: Демидовский юридический лицей, 1820. – 302 с.
9. Спасович В.Д. Учебник уголовного права. Том I. – Санкт-Петербург, 1863. – 428 с.
10. Таганцев Н.С. Курсь русского уголовного права. Часть общая. Книга первая. Учение о преступлении. – СПб. – 1880. – 324 с.
11. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України. Навчальний посібник. – Львів: Ліга-Прес, 2007. – 92 с.
12. Уголовное уложение. – СПб.: Сенатская типография, 1903. – 144 с.
13. Уложение о наказаниях уголовныхъ и исправительныхъ – СПб.: Типография II Отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии Санктпетербургъ, Россійская Имперія, 1845. – 922 с.
14. Шинкарьов Ю.В. Основні засади індивідуалізації покарання за Кримінальним уложенням 1903 року // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «ПРАВО». Випуск 18. – 2012. – С. 98–105.